

4. Котляр Д. Окремі аспекти проведення адміністративної реформи та організації центральної виконавчої влади в країнах світу / Д. Котляр // Парламент. – 2001. – № 6. – С. 24–28.
5. Нижник Н.Р. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. / Н.Р. Нижник, О.А. Машков ; [за заг. ред. Н.Р. Нижник]. – К. : УАДУ, 1998. – 160 с.
6. Озірська С.М. Системи підготовки державної служби європейських країн: Велика Британія, Російська Федерація, Україна, Французька Республіка : науково-аналітичне дослідження / С.М. Озірська, Ю.Д. Полянський. – К. : УАДУ при Президентові України, 1999. – 168 с.
7. Оцінка та стандартизація якості муніципальних послуг: проблеми та перспективи: Проект Світового банку, ПАДКО та МЦПД : матеріали міжнар. конф., 14–16 липня 2004 р. – К., 2004. – 229 с.
8. Теорія та практика державного управління. – Вип. 9 : Державне управління та місцеве самоврядування : тези IV Міжнар. наук. конгресу, 26 лютого 2004 р. – Х. : Вид-во Хар РІ НАДУ “Магістр”, 2004. – 328 с.
9. Аудит адміністративної діяльності : навч. посіб. / [А.О. Чемерис, М.Д. Лесечко, Р.М. Рудницька, О.Т. Чемерис]. – Л. : ЛРІДУ УАДУ, 2003. – 212 с.

УДК 351.82

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Латинін М.А.

доктор наук з державного управління, доцент

Ясюкевич О.А.

аспірант

Харківський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України

Annotation

The main normativity-legal and programmatical documents in the sphere of providing of the innovation development of the Ukrainian economy are analyzed; the role of the law objects of intellectual property in the forming of the innovation development model is identified, the necessity of the state regulation of these spheres is grounded.

Анотація

Проаналізовано основні нормативно-правові та програмні документи у сфері забезпечення інноваційного розвитку економіки України. Визначено роль об'єктів права інтелектуальної власності та ринку інтелектуальної власності у побудові інноваційної моделі розвитку. Обґрунтовано необхідність державного регулювання вищезазначених сфер.

Ключові слова

Інновація, інноваційна модель розвитку, інтелектуальна власність, об'єкти права інтелектуальної власності, ринок інтелектуальної власності, державне регулювання.

I. Вступ

Потенціал економічного зростання будь-якої країни безпосередньо залежить від рівня розвитку науки й техніки, оскільки без використання винахідництва, новаторства,

творчої інтелектуальної діяльності неможливо уявити технічний прогрес і розвиток продуктивних сил. Останнім часом у зв'язку з поживленням інноваційних процесів і підвищенням рівня інформатизації суспільства роль інтелектуальної складової виробничих ресурсів суттєво підвищується. Україна при цьому не стала винятком.

Взагалі можна казати про існування багатофакторної моделі розвитку економіки, кожна складова якої негативно чи позитивно впливає на забезпечення сталого розвитку та конкурентоспроможності економіки тієї чи іншої країни. Але загальноновизнаною тенденцією при переході до постіндустріального етапу цивілізаційного розвитку можна вважати підвищення інформатизації й інтелектуалізації виробничих процесів, широке використання нематеріальних факторів виробництва та інтелектуального капіталу, а також однієї з найважливіших його складових – об'єктів права інтелектуальної власності.

Слід зауважити, що сучасний стан вітчизняної економіки, на нашу думку, крім загальноновизнаних причин, зумовлений, зокрема, відсутністю “економічного діалогу” між виробниками інноваційних продуктів у вигляді об'єктів інтелектуальної власності та спожив-

вачами такої продукції, нерозвинутістю ринку інтелектуальної власності як одного з найважливіших способів перерозподілу результатів інтелектуальної, творчої праці людини чи групи людей у вигляді прав на об'єкти інтелектуальної власності.

У зв'язку з підвищенням ролі інтелектуальної власності в суспільному житті та економіці нашої держави стають актуальними наукові дослідження у галузі пошуку шляхів відновлення та забезпечення розвитку економіки, зокрема, промисловості на інноваційній основі, а також у сфері економічних відносин інтелектуальної власності, що виникають у ході інноваційних процесів і впровадження інноваційних продуктів і продукції, у т. ч. розробки теоретико-методичних основ формування ринку інтелектуальної власності, особливо його складової для об'єктів промислової власності, реалізації стратегії залучення об'єктів інтелектуальної власності в економічний обіг з метою забезпечення інноваційного розвитку та підвищення національної конкурентоспроможності.

Відносини інтелектуальної власності досліджувалися у працях вітчизняних (О.Б. Бутник-Сіверський, П.П. Крайнев, О.О. Підпригора, О.Д. Святоцький) та зарубіжних (І.А. Блізнець, К.Б. Леонтьєв, В.А. Дроздов, С. Кінселл та ін.) учених. Різні економічні й правові аспекти використання інтелектуальної власності викладені в працях Г.В. Бромберга, Т.В. Волкової, В.І. Мухопода, Л.Н. Линника, Е.П. Скорнякова та інших. Різноманітні проблеми, пов'язані з інноваціями та інтелектуальною власністю, використанням інтелектуальної власності в інноваційній моделі розвитку, розглядали Г.А. Андрощук, В.І. Полохало, А.Н. Анісімов, Н.З. Мазур, С.А. Судариков, М.Н. Болдрін та інші дослідники.

Різним аспектам інноваційного розвитку присвячений ряд нормативно-правових та програмних документів державного рівня, що будуть у подальшому проаналізовані. Але, незважаючи на досить велику кількість наукових досліджень щодо державного регулювання ринку інтелектуальної власності, на сьогодні не вироблено системного підходу до аналізу державної політики в цьому напрямі. Тому ці питання є актуальними для подальшого дослідження.

II. Постановка завдання

Метою статті є визначення теоретико-правових засад державного регулювання ринку інтелектуальної власності в Україні.

III. Результати

Останнім часом науковці відзначають, що на сучасному етапі свого розвитку Україна, на жаль, бере участь у міжнародному поділі праці як постачальник сировини та споживач готової продукції. Так, наприклад, у [1] автори зауважують, що в Україні закрі-

плено структуру товарного експорту, яка не відповідає національним пріоритетам та має характерні ознаки господарства сировинного типу.

У [14], зокрема, зазначено, що такі фактори, як відсутність суттєвих інновацій та оновлення технологій; повільність покращення технологічної структури промислового виробництва; високий рівень зношеності основних засобів, який становить 50–70%; регресивність структури інвестиційної діяльності в промисловості, свідчать про посилення технологічної несумісності української економіки з розвинутими країнами, що консервує за Україною в міжнародному поділі праці роль постачальника продукції первинної обробки, які могли б стати рушіями економічного зростання на підґрунті якісного поліпшення конкурентоспроможності економіки.

У зв'язку з цим одним із найактуальніших завдань держави виступає адаптація вітчизняної економіки та системи державного регулювання економічних процесів до світової господарської системи через оволодіння сучасними чинниками відновлення національної конкурентоспроможності на інноваційній основі, з обов'язковим використанням усіх переваг, що надаються світовою системою інтелектуальної власності. При цьому об'єктивно існуюча потреба українського суспільства у зміцненні й розвитку ринкового типу господарювання в умовах глобальної конкуренції на ринках товарів і послуг визначає єдино можливий шлях розвитку на основі досягнень сучасної науки та техніки, що більшістю держав визнається одним із ключових напрямів подальшого розвитку, – інноваційним.

Як уже було згадано, інноваційний шлях розвитку для нашої держави закріплено у багатьох програмних та нормативно-правових документах. Так, основні дефініції інноваційної діяльності та правові, економічні й організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні визначає Закон України "Про інноваційну діяльність" [3]. Згідно з цим Законом, головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку та використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсоощадних технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції [3].

Окремі положення інноваційної діяльності висвітлені, зокрема, у Законах України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків", "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" [4; 5].

В Україні 17 червня 2009 р. схвалено Концепцію розвитку національної інноваційної системи [12], що визначає основні засади формування та реалізації збалансованої державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

На створення протягом 2009–2013 рр. в Україні інноваційної інфраструктури, здатної забезпечити ефективне використання вітчизняного науково-технічного потенціалу, підвищення рівня інноваційності та конкурентоспроможності національної економіки спрямована Державна цільова економічна програма “Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009–2013 роки” [8].

Питання формування правових, економічних і організаційних умов для розвитку та ефективного функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки як основи реалізації такої державної політики регламентуються Державною цільовою програмою розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки [9].

Зараз триває активне обговорення проекту стратегії національної модернізації “Україна – 2020: Стратегія національної модернізації”, спрямованої на формування конкурентоспроможної і водночас адаптованої до зовнішніх збурень національної економіки. Результатом реалізації Стратегії має стати кардинальне підвищення ефективності використання людського, виробничого та природного потенціалу, забезпечення підвищення конкурентоспроможності національної економіки, досягнення стабільного сталого розвитку та підвищення добробуту громадян України [10].

Питання інноваційного розвитку неодноразово знаходили відображення у посланнях Президента України до Верховної Ради та були розглянуті під час парламентських слухань. Проте аналіз вищезгаданих основних програмних та нормативно-правових документів, що спрямовані на активізацію інноваційних процесів в Україні та забезпечення сталого розвитку економіки на цій основі, переконливо доводить, що питання створення та використання інновацій, інноваційного розвитку й інтелектуальної власності розглядаються на державному рівні як відокремлені один від одного явища. Слід визнати, що у програмних документах, які регламентують питання інноваційного розвитку України, згадується важливість забезпечення правової охорони об'єктів інтелектуальної власності. Але розробники програ-

мною та нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності не враховують той факт, що включення інноваційних розробок, проектів, продуктів тощо у господарський обіг відбувається лише після набуття та закріплення прав інтелектуальної власності та шляхом подальшого їх перерозподілу на ринку інтелектуальної власності.

Така тенденція зумовлена недостатнім усвідомленням важливості питань інтелектуальної власності під час побудови інноваційної моделі розвитку економіки в Україні, насамперед щодо розпорядження та використання майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Вважаємо, що забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних товарів та економіки в цілому, сталого економічного розвитку, а також вирішення проблеми виходу з фінансової кризи нашої держави неможливі без розвитку системи та ринку інтелектуальної власності. Дійсно, об'єктивовані форми наукового, культурного, інтелектуального, професійного і духовного потенціалу суспільства у вигляді наукових досягнень та інноваційних інтелектуальних продуктів стають сьогодні рушійною силою економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності національного виробництва у всіх галузях економіки, що зумовлює зростання ролі інтелектуальної власності в соціально-економічному розвитку сучасного суспільства.

У рекомендації парламентських слухань “Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації” зазначено, що, незважаючи на той факт, що базове законодавство, необхідне для формування та розвитку в Україні національної інноваційної системи, певною мірою вже створено, але його практичне застосування стримується недостатньою інфраструктурою, нерозвинутістю системи інноваційного менеджменту, захисту прав інтелектуальної власності. Вітчизняні винахідники і розробники не можуть реалізувати в Україні економічний потенціал багатьох своїх розробок [7].

У ході парламентських слухань “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів”, що відбулися 17 червня 2009 р. В.І. Полохало зазначив: “Світовий досвід переконливо доводить, що перехід до інноваційної економіки можливий лише за умови ефективного використання, інтелектуального потенціалу нації, розвитку інституту інтелектуальної власності, широкомасштабного впровадження в господарський обіг результатів творчої праці” [13].

Зважаючи на дедалі більшу інноваційну спрямованість світового господарства, товарне виробництво у процесі свого розвитку ускладнюється, що виявляється у появі но-

вих суб'єктів та об'єктів, у тому числі у нових продуктів – об'єктів товарних відносин. Такими продуктами постають результати інтелектуальної праці, об'єктивовані у певній матеріальній формі та персоніфіковані через набуття ними статусу об'єкта права інтелектуальної власності. Адже сьогодні інтелектуальна власність розглядається вже не як побічний продукт, одержуваний у результаті розробок нового виду виробу, а як серйозна зброя в конкурентній боротьбі. Тому вітчизняним виробникам дуже важливо не втратити можливість законним шляхом монополізувати відповідні сектори товарного ринку [6].

В умовах становлення економіки знань визначна роль ринку інтелектуальної власності великою мірою зумовлюється тим, що об'єкти інтелектуальної власності стали самостійними та вагомими факторами виробництва, без яких практично неможливо уявити собі виробництво матеріальних і духовних благ.

Слід зауважити, що через ринок інтелектуальної власності економічно реалізується та включається у господарський обіг та частина результатів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, що охороняється як об'єкт прав інтелектуальної власності. Інакше кажучи, введення об'єктів інтелектуальної власності у господарський обіг шляхом їх використання, застосування та поширення стає можливим тільки після оформлення прав на об'єкти права інтелектуальної власності у встановленому законом порядку, що дає змогу забезпечити пріоритет і захист інтересів правовласників від недобросовісної конкуренції, надати правове забезпечення економічної передачі прав. Так, згідно із Законом України “Про інноваційну діяльність” [3], продукт визнається інноваційним, зокрема, якщо він є реалізацією (впровадженням) об'єкта інтелектуальної власності (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, селекційного досягнення тощо), на які виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізацією (впровадженням) відкриттів. При цьому використаний об'єкт інтелектуальної власності має бути визначальним для конкретного продукту.

Згідно із Законом України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій”, нематеріальним активом визнаються об'єкти інтелектуальної власності, у тому числі промислової, а також інші аналогічні права, визнані в порядку, встановленому законодавством, об'єктом права власності [2].

Таким чином, набуття технологією, інноваційним продуктом та іншими результатами інтелектуальної творчої праці наших громадян статусу об'єкта права інтелектуальної власності постає визначальним для подальшого його включення в господарський обіг.

Одним з найважливіших документів регламентації відносин у галузі інтелектуальної власності – Концепцією розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності – визначено, що “.. найважливішими аспектами державної політики щодо набуття, використання та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності є координаційна діяльність органів виконавчої влади, пов'язана із забезпеченням правової охорони новітніх вітчизняних технологій, у тому числі в іноземних державах, удосконалення механізмів правового регулювання важливих питань стосовно комерційного використання об'єктів інтелектуальної діяльності, створення їх повністю або частково за рахунок коштів державного бюджету та державних цільових фондів” [11].

У цьому документі наголошується на необхідності створення цивілізованого ринку об'єктів прав інтелектуальної власності та зазначається, що “.. внутрішній ринок об'єктів інтелектуальної власності перебуває на новому етапі свого розвитку і потребує підтримки, оскільки від його стану значною мірою залежить технічний рівень виробництва та конкурентоспроможність вітчизняних товарів. Ефективне функціонування такого ринку неможливе без запровадження системи оцінювання та обліку інтелектуальної власності” [11].

До чинників, що гальмують формування в Україні сучасного і масштабного ринку інноваційної продукції, інфраструктури інноваційної діяльності, належать такі:

- недоліки у правозастосуванні законодавчої бази в частині захисту прав інтелектуальної власності, що призвели до суттєвих втрат державою науково-технічного потенціалу, зокрема спеціальної наукової, проектно-конструкторської, проектно-дослідної документації під час приватизаційних процесів;
- неурегульованість питань оцінювання об'єктів інтелектуальної власності;
- контроль українського ринку високих технологій іноземними фондами і неурядовими організаціями, які представляють інтереси передусім військових відомств і транснаціональних компаній; при цьому наукові розробки переходять у власність іноземної сторони і комерціалізуються без будь-якого відшкодування українській державі [7].

Ринок інтелектуальної власності є частиною економічної системи України, йому притаманні такі особливі характеристики:

1) задовольняти потреби промисловості в якісно нових продуктах інтелектуальної діяльності людини через їх перерозподіл;

2) забезпечення інноваційної спрямованості вітчизняної економіки;

3) він є системою, за допомогою якої відбувається трансферт технологій.

В умовах зростання інтелектуальної інноваційної складової виробничих процесів та необхідності реалізації інноваційної стратегії створення, капіталізація, розпорядження та управління нематеріальними активами через ринок інтелектуальної власності дасть змогу модернізувати вітчизняну промисловість на інноваційній основі та забезпечити стаке зростання економічних показників. Базовою передумовою виступає розвиток ринку інтелектуальної власності, що являє собою систему економічних та організаційно-правових відносин між суб'єктами ринку із приводу створення, персоніфікації, впровадження, поширення й споживання специфічного товару – майнових прав на об'єкти прав інтелектуальної власності.

IV. Висновки

Таким чином, серед передумов ефективного функціонування ринку інтелектуальної власності слід виділити необхідність застосування ефективного та обґрунтованого механізму державного регулювання процесів та відносин, що відбуваються на ринку, за допомогою побудови відповідної ринкової інфраструктурної та інституціональної бази, а також шляхом нормативно-правового, організаційного, інформаційного, адміністративного забезпечення його розвитку. Відтак, абсолютно природним є посилення відповідальності держави за подальше сприяння розвитку економіки на інноваційній основі, зокрема шляхом запровадження механізму ефективного державного регулювання розвитку ринку інтелектуальної власності, спрямованого на активізацію його розвитку, що має сприяти залученню результатів інтелектуальної діяльності в економічний обіг, стимулюванню впровадження у виробництво нових технологій задля підвищення конкурентоспроможності української економіки на основі вироблення інноваційної та конкурентоспроможної продукції.

Механізм державного регулювання ринку інтелектуальної власності при цьому можна визначити як регульовальний вплив суб'єкта регулювання, спрямований на регламентування господарських відносин, що виникають між суб'єктами – учасниками ринку інтелектуальної власності у процесі виробництва, набуття прав, розпорядження майновими правами на об'єкти права інтелектуальної власності, спрямований на забезпечення ефективного функціонування ринку, досягнення поставленої мети та розв'язання суперечностей за допомогою

певних форм, методів і засобів державного регулювання.

Слід також зазначити, що незалежно від зазначених вище форм, методів і засобів державного втручання у ринкові механізми ринку інтелектуальної власності, основною метою участі держави у господарському обігу об'єктів інтелектуальної власності є розвиток інтелектуального потенціалу та підвищення конкурентоспроможності економіки України за рахунок повного введення в господарський обіг об'єктів інтелектуальної власності.

Література

1. Динаміка зростання та ризику нестабільності економіки України в 2008 році / Я.А. Жаліло та ін.; [за заг. ред. В.Є. Воротіна]. – К. : НІСД, 2008. – 108 с.
2. Закон України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” від 14.09.2006 р. № 143-V [Електронний ресурс]: офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
3. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 04.07.2002 р. № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – С. 266.
4. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” від 16.01.2003 р. № 433-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 1. – С. 93.
5. Закон України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” від 16.07.1999 р. № 991-XIV з урахуванням відповідних змін // [Електронний ресурс]: офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
6. Карпенко В.А. Управление интеллектуальной собственностью как фактор повышения конкурентоспособности инновационной экономики : автореф. дис. на соискание научной степени кандидата экономических наук / В.А. Карпенко. – М., 2007. – 24 с.
7. Постанова Верховної Ради України “Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації” // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 46. – С. 525.
8. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної цільової економічної програми “Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009–2013 роки” від 14.05.2008 р. № 447 [Електронний ресурс]: офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим дос-

- тупу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
9. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної цільової програми розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки” від 07.05.2008 р. № 439 [Електронний ресурс]: офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
 10. Проект стратегії розвитку України “Україна – 2020: стратегія національної модернізації” [Електронний ресурс]: офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
 11. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження Концепції розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності” від 13.06.2002 р. № 321-р. [Електронний ресурс]: офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
 12. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи” від 17.06.2009 р. № 680-р. [Електронний ресурс]: офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
 13. Стенограма парламентських слухань “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів”, що відбулась у сесійний зал Верховної Ради України 17.06.2009 р. [Електронний ресурс]: офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
 14. Україна в 2008 р.: процеси, результати, перспективи. Біла книга державної політики / [за заг. ред. Ю.Г. Рубана]. – К.: НІСД, 2008. – 186 с.